

СТАРИ КОЛАШИН

(ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК)

*Уредник
Драгиша Бојовић*

Стари Колашин
Зубин Поток, 2012

ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ ОД 1878. ДО 2000. ГОДИНЕ

Област Ибарског Колашина простира се од горњег тока реке Ибар на северу Косова и Метохије, обухватајући планине Мокру и Рогозну, до Рашке области на југу. Због свог специфичног географског положаја (заштићена шумама), била је мање приступачна област у односу на остале делове Косова и Метохије. С обзиром на то да је смештен на граници Србије и Црне Горе, односно да су се управо на овом подручју преплитале границе Пећког, Приштинског и Новопазарског санџака, то је у великој мери утицало и на његову етничку слику. Већину становништва чинили су и тада, као и данас, Срби који су представљали последњу препреку у продору Албанаца ка северу¹. О преовлађујуће српском етничком елемену на овом простору писали су и страни путописци који су га походили на размеђу два века, између осталих, и Енглескиња Мери Дарам².

Административном реформом европских вилајета коју је Порта извршила 1877. формиран је нови Косовски вилајет, у чији су састав ушли Новопазарски, Призренски, Приштински, Скопски, Дебарски и Нишки санџак. Након завршетка Берлинског конгреса, новом управном поделом из 1879, Косовски вилајет подељен је на санџаке и казе. Што се тиче Ибарског Колашина, он се до 1885. налазио у оквиру Вучитрнске казе (Приштински санџак), да би наредних десет година улазио у састав новоформиране Митровачке казе. Од 1895. године припадао је Приштинској кази³. Међутим, 1907. поново је враћен у састав Митровачке казе. Након завршетка балканских ратова, ова област припада Краљевини Србији и у њој остаје до 1915, када је, након повлачења српске војске, окупирају трупе аустроугарске војске, које заводе ригорозни систем окупационе управе. Пробојем Солунског

1 Д. Батаковић, Истрага оружја у Ибарском Колашину, у: Косово и Метохија у српско-арбанашким односима, Приштина-Горњи Милановац 1991, 122-123.

2 М. Durham, High Albania, London 1909, 296; А. Растовић, Велика Британија и Србија 1903- 1914, Београд 2005, 362-363.

3 В. Зарковић, Афера у Ибарском Колашину 1901-1902, Приштина/Лепосавић 2008, 26-28; М. Јагодић, Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878-1912), Београд 2009, 4-10; М. Лутовац, Ибарски Колашин, Антропоеографска испитивања, Српски етнографски зборник, књ. LXVII, 1954, Београд 1954, 84.

фронта на просторе Косова и Метохије, улазе војници Друге армије, и то октобра 1918, а целокупно подручје улази у састав новоформиране Краљевине СХС. Од 1929. Ибарски Колашин је у оквиру Зетске бановине, а за време Другог светског рата налази се у саставу италијанске окупационе зоне. Након завршетка рата, припаја се Народној Републици Србији, односно ФНРЈ. После НАТО бомбардовања и потписивања Кумановског споразума, односно усвајања Резолуције 1244, налази се под управом Уједињених нација односно УНМИК администрације.

У административно-управном погледу, Ибарски Колашин био је подељен на четири кнежине, са око четиристо до петсто кућа, распоређених у око двадесетак села, где се одржао доста јак патријархални начин живота и кнежинска самоуправа. О реду и миру старао се жандармеријски чауш са десетак заптија (жандарма). На челу Колашина се на прелазу 19. у 20. век налазио прота Вукајло Божовић, родом из Придворице, који је уживао велико поверење становништва и својом умешношћу успевао да заштити област и његове житеље од сталних напада Албанаца из суседних крајева⁴. Вукајло Божовић рођен је 1858. и са двадесет година определио се за свештенички позив. Од 1885. обављао је дужност главног кмета (кнеза) Колашина, с обзиром на то да је био веома цењен и популаран како код Срба, али и код локалних Албанаца. Међутим, његово поштење, правдољубивост и слободарство нису одговарали како домаћим турским властима, тако и оним албанским вођама којима је поп Вукајло сметао због свог преданог националноослободилачког рада. Поред атака који је на њега извршен 1898, озбиљнији је био покушај убиства који се десио 7. јула 1900, током Народног сабора у селу Доње Вараге, када је на њега оружјем насрнуо Албанац Бехрам из села Кошутова. Након тога, са групом Срба прелази у Куршумлију, где остаје све до 1912. године, када је Колашин ослобођен од турске власти. Заједно са војводом Костом Пећанцем, 1911. године писао је министру Миловану Миловановићу, тражећи да он и српска Влада стану у заштиту прогоњеног српског народа на Косову. Нажалост, по трећи пут мораће да напусти свој родни крај средином марта 1916, када је са сином Григоријем и десетак угледних житеља Колашина ухапшен и интерниран од стране аустријских власти у место Нежидер у Мађарској, где је такође излаган тортури и мучен глађу. После ослобођења, враћа се у свој крај, где неуморно ради на подизању школа, путева, мостова. За свој рад одликован је низом признања. Умро је у родној Придворици 28. фебруара 1927⁵.

⁴ Исто, 123.

⁵ Погреб прота Вукајла Божовића, Политика, 12. март 1927, бр. 6781, год. XXIII, стр. 8.

Иначе, српско становништво на просторима Косовског вилаета било је непрестано изложено притисцима и прогонима како од стране турских власти, тако и од Албанаца који су са подозрењем гледали на српски националноослободилачки покрет. Занимљиво је да је Порта управо у Албанцима нашла поузданог партнера за очување турске државе и спречавање образовања националноослободилачких покрета хришћанских народа на њеној територији⁶. О непрестаном атаковању на становништво Ибарског Колашина опширно је писао Бранислав Нушић, српски вицеkonzул у Приштини, који је, на пример 1895, упозоравао српску Владу да подручјем Ибарског Колашина харају банде Шабана Коприве, Хисеина Коштуова, Хусеина Делића који су уцењивали и убијали народ, пљачкали стоку, ометали пролаз путевима. Он је те године известио Стојана Новаковића, председника српске Владе, и о томе да су житељи Ибарског Колашина блокирани и да не могу да напуштају своје место због сталног насилништва споменутих банди, који их уцењују и пљачкају, при чему су њиховом насиљу нарочито изложени становници села Резала, Превлака и Дубоког Потока⁷. Њихова мука и несигурност натерали су свештеника Вукајла Божовића да децембра 1897. посети Светислава Симића, српског конзула у Приштини, како би га известио о терору коме су изложени и истовремено предложио да српска власт наоружа домаће становништво у циљу самоодбране⁸.

Исте године Колашинци су трпели нападе башибозука из Пећи и Метохије, и то по наговору злогласног Мула Зеке. Ове банде су током те године нападале и пљачкале села Јасеновик, Ракитница, Зубин Поток, Вараге. Биланс ових и других напада јесте смрт тридесет седам становника Ибарског Колашина⁹. Ови злочини натерали су многе његове становнике и читаве породице на исељавање у Србију. Само је током фебруара 1899. из Колашина у Србију прешло девет породица са укупно сто двадесет три члана. Злочини Албанаца према Србима нису престајали ни 1898. и 1899, о чему сведочи учестала преписка Стојана Новаковића и Тефик-паше, турског министра

6 М. Војводић, Прилике на Косову и Метохији и политика Србије 1881–1912. године, Историјски часопис, књ. XXXVIII (1991), Београд 1991, 163, исти, Србија и Срби на Косову и Метохији од Берлинског конгреса до балканских ратова, Зборник радова са међународног научног скупа Косово и Метохија; Прошлост, садашњост, будућност, књ. 28, Београд 2007, 86.

7 М. Секулић, Страдање и исељавање Срба Ибарског Колашина у првој деценији XX века, Косовско-Метохијски зборник 3, Београд 2005; 178–179.

8 Ђ. Микић, Политичка, културна и привредна стремљења, у: Историја српског народа, VI/1, Београд 1983, 321.

9 М. Секулић, нав. дело, 179.

иностраних послова, који је редовно обавештаван о зулумима над Србима, од којих нису поштеђени ни становници Ибарског Колашина. Новаковић пише да су Албанци Ашин и Паша крајем јуна 1898. убили Живка Симеоновића из Кијевца, а да је у Колашину свака српска кућа приморана да Албанцима, свакодневно обезбеђује радну снагу која ће им бесплатно обрађивати земљу. Иначе, сваке недеље и празником мушкарци и жене морали су и да кулече за њих. Тих дана Албанац Мусли Селимовић из Ракитнице уцењивао је сељаке из Чечева да му плаћају по једну турску лиру уз претњу смрћу¹⁰. Средином јула исте године Хусеин Агин и Садик Јахијагин из Митровице претукли су попа Вукајла Божовића, а сељане плашили пуцањем из пушака¹¹. Током 1899. године наставља се прогон Срба¹². До озбиљног инцидента дошло је када је група Албанаца из Пећке нахије ранила сина Радована Леповића из Чечева¹³.

За житеље Ибарског Колашина 1901. и 1902. година остале су упамћене као паклене године. Те 1901. дошло је до чувене Колашинске афере, односно великог погрома Срба у коме је посебно предњачио албански вођа Иса Бољетинац. Непрестани злочини над Србима у Косовском вилајету и неспремност турских власти да им се стане на пут нагнали су претходно српску Владу да почне са акцијом тајног наоружавања српског становништва, односно да коначно напусти до тада туркофилску политику председника Владе др Владана Ђорђевића¹⁴. Таква деликатна одлука донета је на седници Одељења за пропаганду српске Владе, одржаној крајем јуна 1899. у Нишу, уз председавање Николе Петровића и присуство српских конзула у Скопљу, Битољу и Приштини¹⁵. Удео у доношењу овакве одлуке несумњиво припада и попу Вукајлу Божовићу, који је, заједно са Зафиром Николићем, кафецијом из Приштине, упутио једно писмо краљу Милану, у коме се тражило оружје за самоодбрану Срба¹⁶.

Прве количине оружја које је тајно кријумчарено преко српске границе добили су управо Срби из Ибарског Колашина. Њих је

10 Стојан Новаковић – Тефик паши, Цариград, 26. мај 1898, 22. јун 1898, бр. 2, 4, у: Министарско иностаних дела. Преписка о арбанашким насиљима у Старој Србији 1898–1899, Београд 1899, 18, 23, 36.

11 Стојан Новаковић – Владану Ђорђевићу, 21. октобар 1898, бр. 16, у: Преписка о арбанашким насиљима, 78.

12 М. Војводић, „Плава књига“ о страдањима Срба у Старој Србији, у: Иззови српске спољне политике (1791–1918), Београд 2007, 269.

13 Владану Ђорђевић – Стојану Новаковићу, 25. мај 1899, бр. 23, у: Преписка о арбанашким насиљима, 145.

14 Ђ. Микић, Политичка, културна и привредна стремљења, 323.

15 Д. Батаковић, Истрага оружја у Ибарском Колашину 1901. године, Косовско-метохијски зборник 1, Београд 1990, 274; Ј. М. Јовановић, Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења, Београд 1990, 84.

16 Ј. Поповић, Живот Срба на Косову 1812–1912, Грачаница 2007, 169, 292–293.

оружјем снабдевао Урош Костић из села Рудине¹⁷. Вести о тајном наоружавању српског становништва Ибарског Колашина веома су узрујали албанске главешине, али и турске власти. Баратало се са цифром од око три до пет хиљада прокријумчарених пушака¹⁸. Срби су, са своје стране, негирали те информације, док су њихови дипломатски представници у Турској покушавали да одобрвоље Порту, тврдећи да се такве вести шире из Беча, који жели да хушка Албанце против Срба. Међутим, оружје је стварно допремано из Србије, премда се радило о трофејним пушкама преосталим из српско-турских ратова, које није требало користити за подизање устанка против турске власти, већ као средство самоодбране¹⁹.

Ипак, на турске власти вршен је снажан притисак да отпочну претрагу и одузимање оружја, као и сурово кажњавање свих оних код којих би се пронашло оружје. Нарочито су на истрази оружја инсистирали дренички Албанци. Резултат прве претраге неколико српских кућа у Колашину, коју је извршио Шемси-паша, турски дивизијски генерал за Косовски вилајет, 31. јануара 1901, показао је да нема кријумчарених пушака. Међутим, вести о преношењу оружја нису престајале, а цела ствар доведена је до усијања након инцидента на планини Рогозни јула исте године, када је заптијска патрола пресрела товар оружја из Србије. Том приликом један Србин је убијен, а други рањен. Међутим, по извештајима Бохумила Паре, аустроугарског конзула у Скопљу, у пушкарању на Рогозни два Србина су рањена, а двојица заробљена. Према њиховим сведочењима, од Нове Вароши до Прешева Србима је издато седам хиљада мартинки са двеста метака, нарочито у Колашину²⁰.

Тај догађај био је сигнал Албанцима из Приштине и Пећи да енергично затраже покретање истраге, што су турске власти прихватиле и послале војску од тридесет војника и одредом заптија. На челу тих јединица налазио се злогласни Иса Бољетинац, који је

17 Исто.

18 М. Војводић, Србија и албанско питање крајем XIX века, у: Србија и Албанци у XIX и почетком XX века, САНУ, књ. 15, Београд 1990, 84; Д. Батаковић, Истрага оружја, 277.

19 Д. Батаковић, Анархија и геноцид над Србима 1897–1912, у: Косово и Метохија у српској историји, Београд 1989, 261; В. Стојанчевић, Аустроугарско-српски сукоб у Косовском вилајету на почетку XX века, у: Југословенски народи пред Први светски рат, Посебна издања САНУ, CDXVI, Одељење друштвених наука, књ. 61, Београд 1967, 860.

20 Исто, Прилике у западној половини Косовског вилајета према извештајима аустроугарских конзула у Скопљу 1900. и 1901. године, Историјски часопис, књ. XII–XIII, 1961–1962, Београд 1963, 301.

сматрао да ће се решавањем овог случаја наметнути као најјачи албански главар²¹. У акцију претраге српских села укључили су се и други албански прваци, између осталих и Шабан Коприва, Ферхат-бег Алидрагић, Сејди Сака²². Војни одреди опколили су митровачки крај, који је детаљно претражен. Том приликом су се догодили ужасни злочини, народ је немилосрдно мучен, а многи од њих спас су потражили бежањем у околне шуме. Бољетинац је на крају изнудио од сељака предају тридесетак пушака у петнаестак села²³. Након тога, казнена експедиција упутила се у колашински крај. Први су се на удару 5. јула 1901. нашли житељи села Лучка Ријека²⁴. Да би застрашио народ, Бољетинац је са собом повео и петнаестак пребијених Срба из митровачког краја. Његови позиви за предају оружја остали су без већег ефекта. Сакупљено је само четрдесет четири комада пушака типа мартинке. Међутим, уследила су злостављања недужног становништва и до тада нечувени терор²⁵.

Реагујући на очигледну намеру покоља тамошњих Срба, српска Влада предузела је снажну дипломатску иницијативу и затражила интервенцију Русије, која је послала свог конзула у Скопљу, Виктора Машкова, у Митровицу да испита целу ствар, што је он и учинио, обилазећи крајеве који су изложени терору Исе Бољетинца²⁶. Занимљиво је то да му је преводилац за албански језик на том путу био чувени Богдан Раденковић. Машков је сачинио детаљан извештај о злостављању Срба од стране Бољетинца и војних јединица које су послате да истраже аферу са шверцованим оружјем. Под великим притиском руског посланства у Цариграду, турски султан обећао је прекид акције и кажњавање виновника злочина над Србима колашинског краја. Септембра 1901. израђена је Ирада, а на Косово упућен султанов изасланик Шемсудин-паша са војском. Према садржају Ираде, требало је обуставити претресање српских кућа и претрагу оружја. Након тога, највећи део затворених Срба пуштен је на слободу, свим избеглицама омогућен је повратак на своја имања, кажњени су инспиратори погрома, смењен је приштински мутесариф

21 М. Јагодић, нав. дело, 65.

22 Исто, 66.

23 Д. Батаковић, Истрага оружја, 278; М. Војводић, Србија и албанско питање, 85.

24 В. Зарковић, нав. дело, 74.

25 М. Војводић, Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века, Београд 1988, 335.

26 А. Растовић, Реферат Јована Јовановића о односу Србије према реформској акцији у Солунском, Битољском и Косовском вилајету, Мешовита грађа (Miscellanea), кн. XXXI (2010), Београд 2010, 355.

као изразити мрзитељ Срба, а Иса Бољетинац уклоњен из Митровице. У акцији претраживања колашинског краја, која је трајала од 5. до 12. јула, пронађено је сто петнаест пушака-мартинки и око једанаест хиљада метака²⁷.

Колашинска афера показала је снажну спрегу турских власти и албанских главара у непријатељству према српском становништву кога је требало уплашити и сломити његов слободарски и устанички дух. Такође, она је била последица заједничког наступа и садејства лоше турске управе, економског израбљивања и гушења општих грађанских права²⁸. Колашинска афера је, по тврђењу Јована Јовановића Пиждона, шефа конзуларног одељења МИД-а, које је изнео у Извештају о односу Србије према реформској акцији у Косовском вилајету из јесени 1904, за последицу имала миграцију српског становништва великих размера са тих простора и алармирање српског јавног мњења²⁹. Само у првих шест месеци 1901. године, у Србију је отишло око шесто људи³⁰. Ипак, треба напоменути да је један од резултата Колашинске афере и отварање руског Конзулата у Митровици, преко кога је требало осматрати однос Аустроугарске према албанском националном покрету и штитити Србе у том крају³¹. Коначно, афера је допринела прекиду дотадашње туркофилске политике српске Владе.

Малтретирања и насиља над Србима Ибарског Колашина настављена су и након окончања Колашинске афере. Крајем октобра 1903, Албанци су пуцали и ранили Миленка Ђурића из Црепуља који се налазио на вечери у кући свог пријатеља. Том приликом повређена су и деца његовог пријатеља³². Злочини Албанаца поново су интезивирани средином 1905, о чему сведочи опширан Извештај српског Конзулата у Приштини од 13. августа исте године, у коме се каже да су „од Колашина наовамо (мисли се на Приштину, нап. аутора) настали јаки зулуми, а највише у пећкој и гиланској околини...“³³. Истовремено, Милан Ракић, писар II класе Конзулата у Приштини,

27 В. Зарковић, нав. дело, 85.

28 В. Стојанчевић, Прилике у западној половини Косовског вилајета, 300.

29 А. Растовић, Реферат Јована Јовановића, 342.

30 Д. Батаковић, Анархија и геноцид над Србима, 262.

31 Исто, 263.

32 АС, МИДС, ПО, 1903, Конзулат Приштина, Ф-II, ПО бр. 862, Марковић – МИД-у, 25. IX/8. X 1903, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. I, свеска 1, 29. мај/11. јун 1903-14/27. фебруар 1904, Приредио: А. Раденић, бр. 276. Београд 1991, 535.

33 АС, МИДС, ПО, 1903, Пов. Бр. 219, Марковић – МИД-у, 31. VIII/13. IX 1903, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. I, свеска 1, бр. 224, 449.

обавештава 21. августа Јована Јовановића да се наставља пренос оружја из Србије у Косовски вилајет, и то преко Ибарског Колашина, да то може само нанети несрећу нашим људима и да је због тога неопходно бар на неко време обуставити ту активност³⁴.

Сукоби турске војске и Срба на црногорској граници дуж реке Таре средином маја 1906, који су се проширили све до Пљеваља, Мојковца и Бијелог Поља, због отпора ондашњег становништва покушају турских власти да на граници изграде куле како би се спречила разна кријумчарења, имали су снажног одјека и међу становништвом Ибарског Колашина, који је подржавао отпор својих сународника, о чему су Николу Пашића, председника српске Владе, тих дана редовно извештавале српске дипломате у Турској.

За Србе ибарског краја нарочито опасна била је 1907. година. Свакодневна малтертирања и пљачке навеле су их да поново почну да се иселавају у Србију. О оваквој озбиљној одлуци они су 28. јануара 1907, преко Јарга Поповића и Мијата Божовића, колашинских учитеља, обавестили протојереја Вукајла Божовића, који је и сам морао да побегне од албанских напада у Куршумлију. У емотивном писму они истичу да су Колашинци на ивици одлуке да се иселе. Навели су примере попа Срећка Ђурића који је са двојицом Срба већ отишао преко границе да тражи села где би његови сународници могли да се преселе. Исто тако, становници Црепуље и Брњака нудили су на продају своју земљу локалним Турцима. Двојица учитеља апеловала су на попа Божовића да извести лично и српског краља о муци Колашинаца и да га замоли да се предузму мере како би се одговорили од ове намере, јер ако би се Колашин и Митровачка нахија иселили, у том случају Србији не би била потребна ни Македонија³⁵.

Тежак положај Колашинаца, погубност одлуке да у пореском домену поново потпадну под власт Митровице, као и писмо двојице учитеља који су упозорили на могућност колективног иселавања у Србију, подстакли су неколицину угледних Срба из Куршумлије, а међу њима су се налазили локални поп, прота Вукајло Божовић, и Нестор Вукојичић, председник општине, да средином фебруара 1907. упуте писмо Николи Пашићу, у коме су тражили да држава узме у заштиту сународнике у Старој Србији од зулума Албанаца. Од српске

34 М. Ракић, Конзулска писма 1905-1911, бр. 10, приредио Андреј Митровић, Београд 1985, 64.

35 АС, МИДС, ППО, 1907, К-ред 313, ПП Бр. 746, Поповић Јарго, Божовић Мијат – Божовић Вукајло, 15/28. I 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 3/I, 1/14. јануар -2/15 април 1907, приредили: Љ. Алексић, Ж. Анић, бр. 57, Београд 2004, 267-268.

обавештава 21. августа Јована Јовановића да се наставља пренос оружја из Србије у Косовски вилајет, и то преко Ибарског Колашина, да то може само нанети несрећу нашим људима и да је због тога неопходно бар на неко време обуставити ту активност³⁴.

Сукоби турске војске и Срба на црногорској граници дуж реке Таре средином маја 1906, који су се проширили све до Пљеваља, Мојковца и Бијелог Поља, због отпора ондашњег становништва покушају турских власти да на граници изграде куле како би се спречила разна кријумчарења, имали су снажног одјека и међу становништвом Ибарског Колашина, који је подржавао отпор својих сународника, о чему су Николу Пашића, председника српске Владе, тих дана редовно извештавале српске дипломате у Турској.

За Србе ибарског краја нарочито опасна била је 1907. година. Свакодневна малтертирања и пљачке навеле су их да поново почну да се иселјавају у Србију. О оваквој озбиљној одлуци они су 28. јануара 1907, преко Јарга Поповића и Мијата Божовића, колашинских учитеља, обавестили протојереја Вукајла Божовића, који је и сам морао да побегне од албанских напада у Куршумлију. У емотивном писму они истичу да су Колашинци на ивици одлуке да се иселе. Навели су примере попа Срећка Ђурића који је са двојицом Срба већ отишао преко границе да тражи села где би његови сународници могли да се преселе. Исто тако, становници Црепуље и Брњака нудили су на продају своју земљу локалним Турцима. Двојица учитеља апеловала су на попа Божовића да извести лично и српског краља о муци Колашинаца и да га замоли да се предузму мере како би се одговорили од ове намере, јер ако би се Колашин и Митровачка нахија иселили, у том случају Србији не би била потребна ни Македонија³⁵.

Тежак положај Колашинаца, погубност одлуке да у пореском домену поново потпадну под власт Митровице, као и писмо двојице учитеља који су упозорили на могућност колективног иселјавања у Србију, подстакли су неколицину угледних Срба из Куршумлије, а међу њима су се налазили локални поп, прота Вукајло Божовић, и Нестор Вукојичић, председник општине, да средином фебруара 1907. упуте писмо Николи Пашићу, у коме су тражили да држава узме у заштиту сународнике у Старој Србији од зулума Албанаца. Од српске

34 М. Ракић, Конзулска писма 1905-1911, бр. 10, приредио Андреј Митровић, Београд 1985, 64.

35 АС, МИДС, ППО, 1907, К-ред 313, ПП Бр. 746, Поповић Јарго, Божовић Мијат – Божовић Вукајло, 15/28. I 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 3/I, 1/14. јануар -2/15 април 1907, приредили: Љ. Алексић, Ж. Анић, бр. 57, Београд 2004, 267-268.

Владе тражило се да се спречи иселјавање Срба из Колашина и Старе Србије, да им се пружи заштита и да се код турских власти поново ургира како би се изменила одлука о пореској одговорности Колашинаца према Митровици³⁶.

Ово писмо, као и претходно, упућено од стране колашинских учитеља, нагнало је Милана Ракића да упозори Пашића да Колашинци претерују када тврде да више нема разлога за опстанак и да морају да се селе у Србију. Признајући да је коначна одлука да у фискалном погледу Колашинци потпадну под Митровицу неповољна по тамошње Србе, ипак је сматрао да ти разлози нису такве природе да би представљали разлог њиховог иселјавања и да српске власти треба активније да делују како би се одвратили од те намере³⁷. У том смислу, Ракић је, неколико недеља касније, затражио од начелника среза Косаничког у Куршумлији да омогући повратак попа Срећка Ђурића који се населио у том крају. Иако се Срби из Ибарског Колашина нису иселили, догађај који се десио 13. августа 1907. године веома је узнемирио његове становнике. Тога дана код Рогозне дошло је до окршаја турских војника и једне српске чете, када су тројица Срба изгинула. Такође, турска војска је претраживала ово подручје у намери да пронађе устаничке чете, али без успеха³⁸.

Стање страха и неизвесности додатно је погоршао напад Албанаца на попа Срећка Остојића из села Црепуље. Том приликом свештеник је злостављан и опљачкан. О том нападу обавештени су и страни конзули, а турски мутесариф је писмом захтевао од вучитрнског и митровачког кајмакама да учине све што је потребно против нападача³⁹.

Невоље становника Ибарског Колашина продубљене су крајем августа 1910. када су се на путу Косовска Митровица–Колашин појавили албански качаци. Они су том приликом опљачкали житеље

36 АС, МИДС, 1907, ПП Бр. 525, грађани среза Косаничког – Пашићу, 3/16. II 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 3/I, бр. 125, 365-366.

37 АС, МИДС, ППО, 1907, К-рЗед 313, ПП Бр. 116, Ракић – Пашићу, 10/23. II 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 3/I, бр. 125, 367.

38 АС, МИДС, ППО, 1907, О-ред 378, ПП Бр. 3985, Ракић – Пашићу, 1/14. VIII 1907, АС, МИДС, ППО, 1907, О-ред 378, ПП Бр. 4066, Филиповић – Пашићу, 7/20. VIII 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 4/I, 1/14. јули-30. септембар/13. октобар 1907, приредили: Љ. Алексић, Ж. Анић, бр. 119,139, Београд 2008, 298, 330-331.

39 АС, МИДС, ППО, 1907, 3-ред 112, ПП Бр. 663, Пећанац – Пашићу, 24. IX/7. X 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 4/I, бр. 280, 551-552.

Колашина који су се враћали са пазара у Митровици⁴⁰. Током 1911. године зулуми су постајали све већи, при чему су у насиљима предњачила браћа Џанковићи који су са својом четом сејали страх по колашинском крају. Тако је, на пример, Влајко Давидовић из Банича присиљен да свакодневно храни ову разбојничку банду, да им годишње плаћа три, односно пет лира и снабдева их опанцима и панталонама. Иста чета злостављала је и житеље села Чечево који нису смели да напуштају своје домове⁴¹. Албанци Ковачани су на Петровдан 1911. разјурили сабор код манастира Црна Ријека у Колашину, а неколико дана касније, непознати лопови украли су од сељака из Брњака пет коња⁴². Почетком октобра, албански качаци силовали су ћерку Марка Аврамовића из села Бања⁴³.

Устанак Албанаца који је избио 10. маја 1912, а чије средиште је био Пећи санџак, неминовно се проширио и на остале делове Косовског вилајета, при чему ратних сукоба није била поштеђена ни област Ибарског Колашина. Убрзо након отпочињања устанка, група албанских устаника Руговаца напала је групу Срба из Ибарског Колашина који су се враћали својим кућама са Мојсир-планине. Срби су једва извукли живе главе, склањајући се у манастир Црна Ријека. Претходно је албански насилник Селим Бајгора, у писму упућеном руском конзулу у Митровици, претио да ће искоренити Србе из Колашина уколико не издејствује смењивање једног заптијског чауша како би он дошао на његово место⁴⁴. О злоделима Бајгоре српску Владу тих месеци извештавао је и др Милан Милојевић, српски конзул у Приштини, који је писао да „у околини Митровице чувени зулумћар Селим Бајгора задаје велике невоље нашем народу“⁴⁵.

Српске дипломате у Косовском вилајету, а посебно Милојевић, тих су дана разматрале начине како помоћи својим сународницима да се заштите од самовоље албанских побуњеника. У писму Миловану Миловановићу, српском министру иностраних дела од 18. априла 1912,

40 Д. Маликовић, *Косово и Метохија 1908–1912*, Приштина/Лепосавић 2000, 202.

41 М. Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, бр. 82, 283.

42 АС, МИДС, Конзулат Приштина, 1905, ППН бр. 625, Конзулат Приштина – МИД-у, 31. VII/13. VIII 1905, у: *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, књ. I, свеска 2, 15/28. фебруар 1904 – 31. децембар 1904/13. јануар 1905; приредио: А. Раденић, бр. 348, Београд 1998, 574.

43 Д. Маликовић, *нав. дело*, 248.

44 Исто, 315, 358.

45 ДАСИП МИДС, ППО 1912, Ф-VII, Д-ред 105, ПП Бр. 311, Милојевић – Миловановићу, 22. III/4. IV 1912, бр. 225, у: *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, књ. V, свеска 1, 1/14. јануар – 14/27. јул 1912; приредио: М. Војводић, Београд 1984, 446.

Милојевић упозорава да се исељавање Срба из Косовског вилајета не може спречити ако се не предузму мере за њихову заштиту, а једна од њих јесте и наоружавање српских села и њихово самоорганизовање за што успешнију одбрану. У том смислу предлагао је да се „мало оружја може дати у Ибарском Колашину преко Алимпија Божовића и свештеника Јорга Поповића“⁴⁶.

Занимљиво је да су српске власти током јуна месеца предлагале Србима из колашинског краја да се придруже покрету Исе Бољетинца против турских власти. У том смислу Огњену Раденковићу, брату чувеног Богдана Раденковића, који је био на вези са Бољетинцем, саветовано је да се колашинским Србима доделе по две пушке⁴⁷. Сукоби између Албанаца и турских власти неминовно су се одразили и на положај српског становништва које је нарочито страховало за свој живот током августа 1912. У Колашину су муслимани тих недеља отворено претили Србима покољем, што их је додатно уплашило. Атанаско Миленковић, народни посланик из Брњака, тражио је чак од конзула Милојевића да српска Влада коначно пошаље оружје због самоодбране⁴⁸.

Поред физичког мучења Срба у Ибарском Колашину, Албанци су насртали и на њихову имовину и имања, пљачакајући их, а честе су биле и паљевине. О томе је почетком октобра 1907. српску Владу обавестио др Милан Пећанац, српски конзул у Приштини. У свом извештају Пећанац напомиње да је примио делегацију сељака из Колашина који су му се жалили на групе „арнаутских злочинаца“ који ноћу нападају њихов крај и пале њихова имања. Они су упорозоравали конзула да, ако им Србија не помогне, биће присиљени да се „турче“⁴⁹.

Поред Албанаца, насиље над Србима Колашинцима исказивале су и турске власти. Тако су крајем августа 1903, после двадесетседмомесечног боравка у затвору, пуштени на слободу Срби из Колашина: Ратко Милосављевић и Ђорђе Дражовић, који су

46 ДАСИП МИДС, ППО 1912, Ф-VII, Д-ред 105, ПП Бр. 349, Милојевић – Миловановићу, 5/18. IV 1912, бр. 251, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. V, свеска 1, 478-479.

47 Исто, 371.

48 ДАСИП, МИДС, Конзулат у Приштини, Ф-XVII, 1912, ПП. Бр. 1247, Милојевић – Јовановићу, 13/26. VIII 1912, 236, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. V, свеска 2, 15/18. јули – 4/17. октобар 1912; приредио: М. Војводић, Београд 1985, 432.

49 АС, МИДС, 3-ред 112, 1907, ПП. Број 786, Пећанац – Пашићу, 20. X/2. XI 1907, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 4/II, 1/31. децембар /13. јануар 1908; приредили: Љ. Алексић, Ж. Анић, бр. 383, Београд 2008, 714.

кажњени због преношења оружја. За ту кривицу осуђени су на три године затвора⁵⁰. Турци су нарочиту окрутност према Србима колашинског краја показивали приликом наплате пореза. Један од најозбиљнијих инцидената те врсте десио се октобра 1903, када је порезник Садик-ефендија са двојицом заптија стигао у Колашин да прикупи порез. Међутим, он је, поред скупљања намета, нападао младе жене и девојчице, присиљавајући их на блуд. Такво понашање изазвало је велики отпор становништва, што је довело и до интервенције руског Конзулата. Из Приштине је послата специјално оформљена комисија која је утврдила кривицу Садик-ефендије, који је у међувремену побегао у неко од села Новопазарске казе и тако избегао заслужену казну⁵¹. О овом случају обавештен је и Енглеz Аро, члан контролне комисије из Солуна, приликом обиласка Косовске Митровице почетком јуна 1906. године⁵².

Око двеста шездесет Срба Колашинаца истог месеца су протествовали и против одлуке турских власти да им се наметне нови данак на личност и стоку. Одбили су и попис стоке, тврдећи да живе на сиромашној земљи и да нису у стању ни да измире постојеће обавезе, при чему су дуговали двеста хиљада гроша. Протест је протекао у миру и достојанствено, али без успеха⁵³.

Проблеми око пореза настајали су скоро свакодневно. Током 1905. Колашинце је нарочито мучила наплата тзв. аскерског бедела, пореза који су плаћали немуслимански који нису служили турску војску. До 1905. његов износ је био тридесет седам гроша по свакој мушкој глави, без обзира на узраст. Поред тога, од 1901. до 1905. године Срби су плаћали и порески прирез или вишак (зам) од шест процената, што је годишње износило осамдесет хиљада гроша. Међутим, само у 1905. години Колашинци су за аскерски бедел морали да плате додатних тридесет шест процената, што је, на постојећих осамдесет хиљада, било додатно оптерећење од двадесет осам хиљада и осамсто гроша,

50 АС, МИДС, ПО, 1903, Пов. бр. 219, Марковић – МИД-у, 31. VIII/13. IX 1903, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. I, свеска 1, 29. мај/11. јун 1903 – 14/27. фебруар 1904; приредио: А. Раденић, бр. 224, Београд 1991, 449.

51 АС, МИДС, ПО, 1903, ПО, бр. 5836, Марковић – МИД-у, 20. XI/3. XII 1903, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. I, свеска 1, бр. 389, 730.

52 АС, МИДС, ППО, 1906, П-ред 719, ПП Бр. 452, Спалајковић – Генералном конзулату у Скопљу, 26. V/8. XI 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска I/II, 1/14. април – 31. јун/13. јули 1906; приредили: Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, бр. 575, Београд 2006, 1073.

53 АС, МИДС, ПО, 1903, Конзулат Приштина, Ф-П, Пов. бр. 862, Марковић – МИД-у, 25. IX/8. X 1903, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. I, свеска 1, бр. 276, Београд 1991, 535.

или укупно десет хиљада и осамсто гроша, или педесет седам гроша по свакој мушкој глави⁵⁴.

Ново комешање у погледу пореза наступило је средином новембра 1906, када је становницима Колашина саопштено да ће убудуће намете поново плаћати. Митровици, а не Приштини, како су чинили претходних четрнаест година. Ту одлуку нису прихватили, при чему су упутили једну делегацију кметова и виђенијих људи код митровачког кајмакама, тражећи поништавање такве одлуке. Међутим, он не само да није услишио њихове молбе, већ је похапсио једанаест Срба, а међу њима и кметове села Угљаре, Вараге, Читлука, Доброшевине, Придворице, Зубиног Потока, Јасеновика и Вељег Бријега. Остатак делегације упутио се у Приштину, тражећи од мутесарифа да промени одлуку и Колашин у пореском погледу врати под јурисдикцију Приштине, што је он одбацио. Разлози овог противљења били су вишеструки. Најпре, и даље су биле свеже успомене на аферу из 1901, није се желело тешње повезивање са Митровицом јер су тамошњи сакупљачи пореза злоупотребљавали близину Митровице и Колашина и сваког дана са огромном пратњом, од око педесет до сто људи, долазили у Колашин присиљавајући његове житеље да их хране и издржавају. Осим тога, Колашинци су сматрали да повратком на старо стање не би знали време тачног доласка порезника, што би им ускратило могућност да веома брзо склоне покретне пореске предмете, на пример стоку. Раније се дешавало да, знајући сатницу доласка приштинских порезника, склоне стоку и храну, па је наплата пореза износила само пети, односно десети део реалне вредности⁵⁵.

О потреби да се народ колашинског краја помогне у инсистирању на повратку на стару одлуку о приштинској пореској јурисдикцији, српску Владу известио је Милан Ракић, вицеконзул у Приштини, 20. новембра 1907. године. Он је сматрао да се, након афере из 1902, Колашин „успешно опоравио и да данас он представља један комплекс од четрдесет чисто српских села, који слободњаштвом и одважношћу својом предњаче овим крајевима, који нису послушна раја турска, него раја која без отпора не пропушта ниједну неправду која им се покуша нанети“⁵⁶. Ракић је с правом увидео да су се турске

54 АС, МИДС, ПП, 1906, бр. 1, Спадајковић – Генералном конзулату у Скопљу, 1/14. II 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 1/1, 1/14. јануар – 31. март/13. април 1906; приредили: Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, бр. 154, Београд 2006, 390.

55 М. Ракић, Конзулска писма 1905–1911, бр. 15, 87–88.

56 АС, МИДС, Посланство Цариград, 1906, Ф-124, ПП Бр. 914, Ракић – Посланству у

власти уплашиле овог напретка Колашина, што би могла да буде опасност по турски суверенитет, јер би њихово јунаштво и снага могла да означи пример за друге српске крајеве, а уједно би Колашин могао да израсте у центар националноослободилачког покрета Срба у Косовском вилајету, што је требало спречити по сваку цену.

Спор око центра пореске ингеренције за Ибарски Колашин био је честа тема разговора и српских дипломата у Солуну са Хилми-пашом, главним инспектором за Македонију, Николајем Демериком, руским цивилним агентом у Солуну, као и члановима Међународне финансијске комисије. У први мах и Хилми-паша, а у нешто блажој форми и Демерик, сматрали су да је то чисто административно и формално питање чије решење зависи од надлежног валије, односно да је апсурдно да Срби тако нешто захтевају⁵⁷. Почетком децембра у овај случај умешао се лично Никола Пашић, који је у допису Ђорђу Симићу истакао да, иако разлози Срба из Колашина нису довољно утемељени, узимајући у обзир њихову одлучност да истрају у својим захтевима, како би се се спречила њихова побуна, он треба да тражи од турских власти да не пренагњују приликом решења овог проблема⁵⁸.

Напори српске Владе да помогне Колашинцима нису уродили плодом. Напротив, турске власти су, због опирања пореским властима у Митровици, средином децембра осудиле девет колашинских кметова на шест месеци затвора и наредиле да се у Митровицу спроведу и осталих двадесет девет кметова из тог краја⁵⁹. Одлука локалних турских власти да се оглуши о захтеве Срба из колашинског краја представљала је извор незадовољства и тензија у наредном периоду.

Избијање Првог балканског рата, Срби из Ибарског Колашина доживели су као шансу за коначно ослобођење од турске власти и терора албанских банди, до кога је дошло почетком новембра 1912. године када су у овај крај ушле трупе ибарске дивизије генерала Петра Живковића. Ослобођењем од турске власти, извршена је и

Цариграду, 7/20. XI 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 2/II, 1/14. октобар - 30. децембар/13. јануар 1907; приредили: Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, бр. 362, Београд 2006, 639-641.

57 АС, МИДС, ППО, 1906, Б-ред 166, Пов. Бр. 228, Васиљевић – Пашићу, 19. XI/2. XII 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 2/II, бр. 390, 679-681.

58 АС, МИДС, Посланство Цариград, 1906, Ф-124, ПП Бр. 5824, Пашић – Посланству у Цариграду, 20. XI/3. XII 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 2/II, бр. 395, 687-688.

59 АС, МИДС, ППО 1906, Б-ред 166, ПП Бр. 999, Ракић – МИД-у 30. XI/13. XII 1906, у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, књ. II, свеска 2/II, 1/14. бр. 431, 761-762.

административно-управна реорганизација Ибарског Колашина, који улази у састав Звечанског округа и Митровачког среза. Након повлачења српске Владе и војске из Србије и немачко-аустројске офанзиве у јесен 1915, подручје Косова и Метохије укључено је у аустроугарску окупациону зону генералног гувернемана. Подручје Ибарског Колашина такође је ушло у састав ове нове територијално-административне поделе. Такво стање потрајаће све до уласка најпре Педесет седме француске дивизије и грчких снага 13. октобра 1918, а затим и Југословенске дивизије 25. октобра 1918, односно његовим ослобођењем и поновним укључивањем у састав српске државе.

Стварање заједничке државе СХС наишло је на отпор и неповерење од стране Албанаца, што је резултирало јаким Качачким покретом у периоду од 1918. до 1925. године. Та хајдучија поново је унела немир међу српско становништво на Космету, а такође и међу Колашинце. С тим у вези, командант Треће армијске области, генерал Милош Васић, 10. августа 1919. известио је претпостављене у Београду да у Митровачком срезу свакодневно крстаре патроле од педесет до шездесет качака и наређују Србима да се иселе или ће их побити, а имовину попалити, при чему је тражио да се овај, као и окрузи Подујево и Вучитрн потпуно разоружају⁶⁰. Насилничко понашање качачких чета нарочито је било изражено у првој половини 1920, што је натерало војне власти да 12. марта започну опсежну акцију њиховог разоружавања.

Велика популарност Ферат-бег Драге, власника две пилане у Митровици и Мојсиру, албанског првака и једног од најзначајнијих представника политичке партије Џемијет у Косовској Митровици, није наилазила на повољан пријем код Срба Ибарског Колашина јер су се, иза наводне бригае за положај и права Албанаца, скривали сасвим други интереси. Ова резервисаност Срба била је још израженија ако се зна да је Ферат-бег Драга, по извештајима српских војних власти, стајао иза побуне качака у Дреници, Шаљи и Лабу⁶¹.

Политички живот Ибарског Колашина након формирања Краљевине СХС и уласка ове области у састав новоформиране државе незаобилазно је везан за личност и дело Григорија Божовића, који је током друге деценије двадесетог века несумњиво био

60 А. ВИИ, П-4/3, К-54, Ф-3, Бр. 1/173, Пов. Бр. 4588, Васић – министру војном, 10. VIII 1919, у: Љ. Димић, Ђ. Борозан, Југословенска држава и Албанци, том I, бр. 356, Београд 1988, 315.

61 А. ВИИ, П-4/3, К-54, Ф-6, Бр. 2/152, Пов. Бр. 4137, Плазина – Васићу, Васић – министру војном, 2. 7. X 1919, у: Љ. Димић, Ђ. Борозан, Југословенска држава и Албанци, том I, бр. 378, 389, Београд 1988, 336-337, 343.

најрепрезентативнији политички представник свога краја. Рођен је 15. фебруара 1880. у угледној и добростојећој породици Божовића који потичу из села Придворица⁶². Основну школу завршио је у Ибарском Колашину, Богословско-учитељску школу у Призрену, а Духовну академију у Москви. Након дипломирања, враћа се у родни крај, где је радио као учитељ, а у Призрену и Битољу службовао је као професор. Правдољубивост и слободарски дух наследио је од свог оца, што је утицало да је и он врло рано започео своју политичку делатност. Чувена је његова резолуција у којој се успротивио анексији БиХ. У првој половини 1912. приступа опозиционој групи Срба који су издавали лист Глас народа у Скопљу. Ова група била је против договора са Младотурцима пред изборе за турски парламент који су заказани за 18. јануар 1912, односно није прихватала став српске Владе о сарадњи са Младотурцима. Божовић и његове присталице супростављали су се споразумевању са представницима турског режима, насупротив организацији Срба у Отоманској царевини која је била за сарадњу. Након интернације у Мађарској, враћа се у родни крај, где је био секретар и председник Призренске општине, окружни начелник и инспектор у Министарству социјалне политике⁶³. Такође је био писар код свог оца у Колашину, члан епархијске управе Рашко-призренске митрополије. На изборима за Уставотворну скупштину Краљевине СХС 1920. биран је за народног посланика на листи Демократске странке за Звечанско-рашки изборни округ. По други пут биран је за народног представника на изборима 1927, у истом округу, али испред Самостално-демократске странке.

Током октобра и новембра 1927, у жеку изборне кампање, писао је за Политику у рубрици Кроз изборну кампању. То је серија од осам политичко-књижевних опсервација на политичку и друштвену ситуацију у земљи и изборном округу, где је и сам био кандидат. У овим текстовима, вешто користећи свој огроман књижевни таленат, огољује политичку борбу српских странака, а пре свега радикала и демократа и њихових министара за превласт у Старој Србији. Бритком реченицом и вештим алузијама, са извесном дозом хумора и сатире, успео је да покаже читаоцима Политике како је тадашњим политичарима подручје некадашњег Косовског вилајета служило само као сигуран резервоар за добијање гласова и што више мандата у скупштини⁶⁴.

62 Ђ. Микић, Друштвене и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века, Београд 1988, 172.

63 М. Ненин, Божовић Григорије, Српски биографски речник 1, А-Б, Нови Сад 2004, 669-670.

64 Григорије Божовић, Министарски јуриш на Јужну Србију, И ...Петар Куновчић...,

Осим као политичар, Божовић је остао препознатљив и као талентовани путописац и приповедач. Први пут се у овим водама окушао 1904, још као студент московске Духовне академије. Пресудну улогу у његовом опредељивању за књижевност одиграо је београдски часопис Нова искра и његов уредник и издавач Риста Одавић, чијом заслугом је у Мостару 1908. објављена прва збирка Божовићевих приповедака под насловом Из Старе Србије⁶⁵. На његов списатељски рад велики утицај оставио је и Јован Скерлић, који га је 1914. оценио као једног најталентованијих младих српских приповедача⁶⁶.

Период после 1924. године квалификује Божовића као веома плодног приповедача и још више као путописца. Објављује укупно осам збирки приповедака и шест путописа⁶⁷. У свим својим радовима обилује његова љубав према родном крају и дубоко усађени патриотизам. Велика популарност и углед у књижевним круговима омогућили су му избор за председника српског ПЕН клуба 1940, након оставке Исидоре Секулић. Током Другог светског рата обављао је дужност секретара Националног комитета у Пљевљима, а од 1942. до 1943. уређивао је и Пљеваљски весник. Због сарадње са италијанским окупатором 27. децембра 1944. пред војним судом осуђен је на смрт и стрељан између 1. и 2. јануара 1945. године.

Шестоаприлски рат и капитулацију Краљевине Југославије народ Ибарског Колашина дочекао је са огромном зебњом за своје животе. Тај страх показао се оправданим већ 16. априла 1941, када су јединице Немачке 16. моторизоване дивизије ушле у Косовску Митровицу, што су искористили домаћи петоклонаши, предвођени индустријалцем Џафером Девом, да сву војну и цивилну власт предају Немцима. Дан касније, команда 737. немачког пука упутила је једну чету ка Ибарском Колашину која је заузела територију Радичпољске и Беримске општине, као и хидроценталу у Чечеву, изграђену 1930, из које се струјом нападала Косовска Митровица. Маја 1941. Ибарски

Дјалји Садриаземи, Ако је и магаре, поведи га..., Муфтије и мудеризи, Изборни поглавар, Рани Рас, Лаушки барјактар, Политика, 11, 13, 18, 21, 26. октобар, 6, 15, 19. новембар 1925, број. 6876, 6988, 6990, 6990, 6995, 6998, 7003, 7014, 7023, 7024, год. XXIII, стр. 6, 5, 6, 8, 6, 5-6, 7, 8.

65 М. Јевтовић, Приповедачки кругови Григорија Божовића, Косовско-метохијски зборник 3, Београд 2005, 215-216.

66 Исто, 216.

67 Објављене приповетке: Приповетке (1924, 1926, 1940), Робље заробљено (1930), Тешка искушења (1935), Под законом (1935), Неизмишљени ликови (1940). Што се тиче путописа, то су: Узгредни записи (1926), Црте и резе (1928), Са седла и самара, Чудесни вртови, Урезане истине (1930), Два дана у Грузи (1933); исто, 217.

Колашин подељен је између Немаца и Италијана, а италијански део Колашина Указом италијанског краљевског намесника од 12. августа припојен је тзв. Великој Албанији, што је био сигнал за почетак неометаног погрома тамошњег српског становништва. Коначно, новим решењем од 5. фебруара 1942, сви становници Колашина који нису били албанског порекла постају албански држављани и подлежу тамошњим законима.

Иако искључиво насељен Србима, власт у Ибарском Колашину припала је албанским квинслинзима који су одмах почели са убијањима, пљачкањима и паљевинама. Јуна 1941. формирана је албанска колаборационистичка жандармерија, која је добила задатак да одржава ред и мир, али њихова функција сводила се на прогоне српског становништва⁶⁸. Иза организовања ове војне формације стајао је Џафер Дева, а на њеном челу налазио се Бајазит Бољетинац. Ова жандармеријска формација, у којој су се налазили некадашњи, по злу познати качаци, између осталих и Кољ Биба, доживела је ватрено крштење октобра те године, када је учествовала у паљењу двадесет три села на подручју Ибарског Колашина⁶⁹. Иначе, први већи сукоби окупатора и Албанаца, с једне, и Срба Колашина, с друге стране, догодили су се 22. септембра 1941.

Капитулацијом Италије, почетком септембра 1943, подручје Ибарског Колашина и даље остаје у саставу велике албанске државе, а на овом подручју почињу да делују злогласне фашистичке организације – Бали комбтар и Друга призренска лига. Њихови злочини и терор довешће до масовног исељавања становништва током 1943. и 1944. године. Према подацима православног храма Светог Ваведења из Дубоког Потока од 1941. до 1943, балист су на простору Колашина побили сто дванаест лица⁷⁰. Поред убијања, претњи, пљачки, спаљивања кућа и имовина, честа су била и силовања жена и девојака.

Иначе, поред јединица немачке и италијанске војске и албанске жандармерије, на територији некадашњег Косовско-митровачког среза постојали су покушаји чвршћег организовања љотићеваца, у чему су они имали мало успеха, сем што им је пришло пар избеглица из Ибарског Колашина. Међутим, на просторима Колашина, крајем

68 З. Влашковић, Терор Албанаца за време Другог светског рата на подручју Ибарског Колашина, Косовско-Метохијски зборник 3, Београд 2005, 258.

69 М. Vavič, Kvinfoske i kolaboracionističke snage na Kosovu i Metohiji 1941–1945, Vojno istorijski glasnik 1, god. XXXVI, Beograd 1985, 287.

70 Isto, 259.

августа 1941, формиран је Колашински четнички одред, састављен од локалног сеоског становништва, и Дукађински четнички одред, кога су чинили жандарми и избеглице из Метохије⁷¹. Колашински одред четника, иако се налазио под непосредном командом штаба Сухопланинског одреда, није желео да извршава његова наређења и води борбу против партизана, тако да је окарактерисан од стране Косте Пећанца као партизански одред. Колашинци нису вођени идеолошким и партијским разлозима приликом формирања свог одреда, већ, као и много пута раније кроз историју, њихов основни мотив организовања била је заштита живота и имовине од помахниталих албанских злочинаца. Конкретни повод који је довео до формирања четничког одреда у колашинском крају јесте убиство сина и синовца Тодора Добрића у Мокри и код села Брњака. Након сукоба овог одреда са немачким војницима у селу Белушћу 3. фебруара 1942. године, када је дванаест припадника овог одреда заробљено, јединица се практично распала, односно престала да постоји⁷².

Током априла 1943. године долази до формирања Другог косовског четничког корпуса, при чему се четничка команда Драже Михаиловића руководила проценама да језгро корпуса треба да се налази у Ибарском Колашину, где је деловало шездесет наоружаних људи по околним шумама. Сматрало се да је, због свог географског положаја, овај простор погодан за успостављање везе са Косовом и Метохијом. Задатак да формира Колашинску бригаду добио је поручник Буда Добрић. Четници из Колашинске бригаде налазили су се у стању приправности. Њихов задатак био је да обрађују земљу, штите своја села и имања и, у случају напада албанских вулнетара, сукобе се са њима, што је била мудра тактика за придобијање локалног становника. Да је одлука о оваквом организовању била исправна, показује податак да је у другој половини 1943. и почетком 1944, када је албански терор кулминирао нападом на Колашин (фебруар 1944), нагло повећан број припадника овог четничког корпуса. Наоружани Колашинци, који су само бранили своја огњишта, показали су висок степен патриотизма и солидарности када су новембра 1943. код Брњака пропустили групу партизана Ибарског одреда да се безбедно повуку преко територије Ибарског Колашина ка Црној Гори. Осим тога, ова група партизана снабдевена је и храном за пут⁷³.

71 Б. Бошковић, Народноослободилачка борба у Ибарском басену (Косовско-митровачки и Студенички срез), Приштина 1968, 92.

72 Исто, 94-95.

73 Исто, 212.

Треће велико страдање у двадесетом веку Ибарски Колашин доживео је у периоду од 3. до 25. фебруара 1944. Под изговором да треба обезбедити куће и смештај за муслиманске породице које су избегле под притиском четничког терора из Санцака у Метохију, албанска квинслиншка управа, установљена у Ибарском Колашину, започела је масовни терор над Србима. Положај муслиманских избеглица послужио им је као погодан повод да се коначно обрачунају са Србима и једном за сва времена их протерају са простора Ибарског Колашина. Терор је спровођен етапно. Прво се локално становништво уцењивало. Тражена је новчана надокнада да би се поштедели од убијања, пљачки и паљевина. Двадесет људи уцењено је сумом од два милиона динара, која им је исплаћена. Уследило је иселјавање појединих села, а затим су 3. фебруара 1944. житељи Колашина пружили оружани отпор квинслиншким албанским властима. Након тога, снажне албанске трупе са око десет хиљада људи мобилисаних из десет срезова са Косова и Штавичког среза нападе су Колашин. Толики број мобилисаних Албанаца који су извршили напад и неодлучност Другог четничког корпуса у подршци нападнутом народу на крају су имали биланс да је у борбама од 3. до 25. фебруара 1944. погинуло четрдесет, а рањено двадесет Срба, тридесет пет српских села потпуно спаљено, са укупно деветсто кућа и осам хиљада избеглица које су напустиле Колашин⁷⁴. У округности према локалним Србима нарочито се истакао злогласни Шабан Полуџа, вођа вулнетарских јединица из Дренице.

Што се тиче припадника Колашинске бригаде Другог косовског четничког корпуса, након офанзиве Двадесет прве српске партизанске дивизије на Копаноник, јуна 1944. године долази до великог расцепа на присталице НОП-а и његове противнике. У бригади са око хиљаду људи, након говора Јарга Јеремића, највећи број бораца определио се за приступ партизанским јединицама, то јест Ибарском партизанском одреду, изузев њих шездесетак. Према доступним подацима, за време четворогодишње окупације убијено је двеста педесет шест Срба, две хиљаде деветсто седам је на разне начине мучено и затварано, спаљено је преко хиљаду седамсто тридесет објеката, док је опљачкано преко осамдесет седам хиљада комада стоке⁷⁵.

Ослобођење од немачко-италијанских окупатора и албанских квислинга 1945. и послератне године нису донеле олакшање или сигурност грађанима Ибарског Колашина. Хипотека четничког краја

74 Исто 216-217.

75 З. Влашковић, Терор Албанаца за време Другог светског рата на подручју Ибарског Колашина, 260.

пратила их је као својеврсни усуд, иако током четворогодишњег ратног периода нису вођени идеолошким принципима, већ искључивом жељом да се одбране од окупатора и албанских злочинаца. Нове власти у Косовско-метохијској аутономној области драстично су казнили Колашинце због њихове ратне прошлости тако што су 31. децембра 1965. године укинуле општину Зубин Поток, формирану 1959. године на основу Закона о укидању срезова и оснивању општина, и у административно-територијалном смислу подручје Ибарског Колашина припојиле општини Косовска Митровица. Био је то тежак ударац за интересе становништва тог подручја. Пре тога, Законом о уређењу општина и срезова из 1955. године формиран је Народни одбор општине Зубин Поток⁷⁶. Укидањем општине Зубин Поток, почели су да се остварују стари и стратегијски интереси великоалбанских идеолога о исељавању српског становништва са овог, у стратегијском смислу важног подручја, које је представљало природну брану ширења њиховог националистичко-експанзионистичког програма. Седамдесетих година 20. века, река Срба, као и на прелазу између 19. у 20. век, поново прелази у Србију, а на преостало становништво врше се свакодневни притисци у циљу исељавања. Изградња бране Газиводе значила је насилно одузимање земље од ранијих власника Срба, а одлуком Скупштине општине Косовска Митровица о проглашењу Зубиног Потока приградском грађевинском зоном забрањена је изградња приватних кућа. Међутим, настанком општенародног покрета за повратак достојанства српског народа на Косову и Метохији и његовој заштити од деловања албанских шовиниста, створени су услови за постепено оживљање Ибарског Колашина. Формиран је координациони одбор од двадесет једног члана за поновно организовање општине Зубин Поток, што се и догодило одлуком Скупштине САП Косова од 30. јуна 1987. године⁷⁷. Наступа период свеопште друштвено-економске обнове ове општине и области Ибарског Колашина.

На првим вишестраначким изборима у Србији, одржаним 9. децембра 1990. године, општина Зубин Поток и област Ибарског Колашина добијају свог народног посланика, непосредно изабраног по већинском изборном систему. У изборној јединици 218, која је обухватала Зубин Поток, Звечан и део Косовске Митровице, Ђорђе Божовић, члан Социјалистичке партије Србије, иначе дипломирани

76 Р. Компировић, Значај обнављања општине Зубин Поток, Косовско-метохијски зборник 3, Београд 2005, 263-264.

77 Исто, 265-266.

инжењер пољопривреде, рођен 1940. године у чувеној Придворици, са освојених пет хиљада триста три гласа, постао је народни представник испред ибарско-колашинског краја⁷⁸. Посланик Божовић претходно је у периоду од 1989. до 1990. био и председник Скупштине Социјалистичке аутономне покрајине Косово и Метохија, што је представљало и својеврсну почаст за становништво овог краја, са кога је и на тај начин скинута вишедеценијска анатема.

Нажалост, терористичко деловање ОВК од краја 1996. године, НАТО бомбардовање и стављање Косова и Метохије под јурисдикцију Уједињених нација на основу резолуције 1244 из 1999. године, отворило је ново тужно поглавље у историји Ибарског Колашина и северног дела Косова и Метохије.

78 Ж. Игић, Велики испит демократије, Приштина 1994, 257-258.

Вукајло – Вуксо Бојовић

инжењер пољопривреде, рођен 1940. године у чувеној Придворици, са освојених пет хиљада триста три гласа, постао је народни представник испред ибарско-колашинског краја⁷⁸. Посланик Божовић претходно је у периоду од 1989. до 1990. био и председник Скупштине Социјалистичке аутономне покрајине Косово и Метохија, што је представљало и својеврсну почаст за становништво овог краја, са кога је и на тај начин скинута вишедеценијска анатема.

Нажалост, терористичко деловање ОВК од краја 1996. године, НАТО бомбардовање и стављање Косова и Метохије под јурисдикцију Уједињених нација на основу резолуције 1244 из 1999. године, отворило је ново тужно поглавље у историји Ибарског Колашина и северног дела Косова и Метохије.

78 Ж. Игић, Велики испит демократије, Приштина 1994, 257-258.